

Dmitri Merejkovski

Evanghelia necunoscută

Traducere de
EMIL IORDACHE

Editura Contemporanul
2014

Coperta: Florin Afloarei

Lector: Vlad Roman

Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu

Editura Contemporanul
OP-22, CP-113, Sector 1, București,
Cod 014780, România
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@contemporanul.ro
www.contemporanul.ro

Anul apariției: 2014
Ediție Digitală PDF
ISBN 978-606-8260-26-6

Copyright © 2014 Contemporanul

Această carte în format digital este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Cuprins

CAPITOLUL I. A existat Hristos?	5
CAPITOLUL AL II-LEA. Evanghelia necunoscută	23
CAPITOLUL AL III-LEA. Marcu, Matei, Luca	33
CAPITOLUL AL IV-LEA. Ioan	42
CAPITOLUL AL V-LE. De cealaltă parte a Evangheliei	54

Dmitri Sergeievici Merejkovski, poet, critic, traducător și filosof religios rus, considerat ideologul simbolismului rus. S-a născut în data de 14 august 1865 la Sankt-Petersburg, a decedat în data de 9 decembrie, 1941, în exil, la Paris. În 1888 absolvă Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității din Sankt-Petersburg. Este influențat puternic, în prima tinerețe, de Dostoievski, Baudelaire, Edgar Poe. În istoria literaturii ruse acest gânditor de o evidentă originalitate, stabilit la Paris, a creat un gen de roman nou: istoric și filosofic. În 1933 a fost la un pas de a fi declarat laureat al Premiului Nobel pentru Literatură; în acel an, în ultimă instanță, a fost preferat Ivan Bunin. A fost căsătorit cu poeta Zinaida Hipius. Este un autor de o prolificitate rară, a scris o serie de cărți fundamentale ale culturii ruse, între care menționăm: trilogiile romanești Hristos și Anticristul (1895-1905), Împărăția fiarei (1908-1918) ș.a.; eseurile istorice Napoleon (1929), Dante (1939), Pavel. Augustin (1936), studiul monografic Tolstoi și Dostoievski, disputat pe larg în presa începutului de secol al XX-lea ș.a.

CAPITOLUL I

A existat Hristos?

I

O carte ciudată: e imposibil de citit; oricât ai citi, ți se pare că n-ai terminat-o sau că ai uitat, că nu ai înțeles ceva; iar când o recitești, ți se întâmplă același lucru; și tot așa, la nesfârșit. Precum cerul nopții: cu cât privești mai îndelung, cu atât mai multe îi sunt stelele.

Oricine citește această carte – deșteptul sau prostul, savantul sau ignorantul, credinciosul sau necredinciosul – cel care *a trăit-o* (și altfel n-ai cum s-o citești) va fi de acord cu asta, măcar în adâncul conștiinței sale; și toți vor înțelege de îndată că aici nu e vorba de una dintre cărțile omenești, nici chiar de cartea unică, Divină, nici chiar de întregul Nou Testament, ci doar de Evanghelie.

II

„O, minune a minunilor, uimire nesfârșită! Nu se poate spune, nu se poate gândi ceva care să depășească Evanghelia; pe lume nu există nimic cu care am putea s-o comparăm.”¹ Aceste cuvinte le spune marele gnostic din secolul al II-lea, Marcion; și iată ce spune un simplu catolic-iezuit din veacul al XX-lea: „Evanghelia nu stă alături, nici chiar mai presus de toate cărțile omenești, ci *în afara lor*; ea are cu totul *altă natură*”². Da, altă natură: această carte se deosebește de toate celelalte cărți mai mult decât se deosebește radiumul de celelalte metale sau fulgerul de toate celelalte focuri; chiar parcă nu ar fi câtuși de puțin „carte”, ci ceva pentru care nu avem nume.

III

Noul Testament al Domnului Nostru Iisus Hristos *În traducere rusă. Sankt-Petersburg. 1890*

O cărticică – a 32-a parte dintr-o coală de tipar, legată în piele neagră, cu 626 de pagini tipărite pe două coloane, cu litere mici. Judecând după însemnarea cu cerneală de pe pagina de gardă: „1902” – o am (suntem în 1932) de 30 de ani. O citesc în fiecare zi și o voi citi atâta vreme cât ochii mei vor mai vedea lumina soarelui și inima mea le va ține făclia, în zilele cele mai însorite și în nopțile cele mai întunecoase; fericit sau nefericit, bolnav sau sănătos, credincios sau necredincios, simțitor sau nesimțitor. Întotdeauna mi se pare că citesc ceva nou, necunoscut și niciodată n-o voi citi, n-o voi cunoaște până la capăt; n-o văd decât cu coada ochiului, n-o simt decât cu marginea inimii, dar dacă

¹ Eugène Faye, *Gnostiques et Gnosticisme*, 1925, p. 531.

² Lagrange, *Evangiles*, 1930, p. 39.

aș vedea-o și aș simți-o în întregime, ce-ar fi atunci?

Titlul de pe copertă, „Noul Testament”, s-a șters, încât de-abia mai poate fi citit; marginea aurită s-a întunecat la culoare; hârtia s-a îngălbenit; pielea legăturii a putrezit, cotorul s-a dezlipit, filele se desprind, au putrezit și ele pe alocuri, s-au ferfenițit pe margini, colțurile s-au îndoit. Ar trebui dată din nou la legat, dar, drept să spun, mi-ar părea rău și chiar mi-ar fi frică să mă despart de cărtică, fie și doar pentru câteva zile.

IV

La fel ca mine, un om, omenirea întreagă a citit această carte din scoarță în scoarță și va spune, poate, la fel ca mine: „Ce să-mi puneți în sicriu? Cartea. Cu ce mă voi ridica din mormânt? Cu ea. Ce am făcut pe pământ? Am citit-o”. E foarte puțin pentru un om și, poate, pentru toată omenirea, însă pentru Cartea însăși e teribil de puțin.

Și pentru ce Mă chemați: „Doamne! Doamne!” și nu faceți ce vă spun? (Luca, 6.46).

Și încă mai tare, încă mai înfricoșător se spune într-un fragment „nescris”, într-un *agraphon* neinclus în Evanghelie, într-un cuvânt necunoscut al lui Iisus Necunoscutul:

Dacă voi cu Mine una sunteți, și vă aflați la sânul meu, de nu-Mi veți îndeplini vorbele, vă voi renega³.

Asta înseamnă: nu poți citi Evanghelia fără să faci ce se spune în Ea. Și cine dintre noi face? Iată de ce este cea mai necitită dintre cărți, cea mai necunoscută.

V

Lumea, așa cum este ea, și această Carte nu pot fi împreună. Sau lumea, sau Cartea: sau lumea nu trebuie să mai fie ceea ce este, sau această Carte trebuie să dispară din lume.

Lumea a înghițit-o așa cum omul sănătos înghite otrava sau cum bolnavul înghite medicamentul; a înghițit-o ca s-o absoarbă în sine sau s-o elimine pentru totdeauna. Luptă de douăzeci de veacuri, iar în ultimele trei secole lupta este de așa natură, încât și un orb ar vedea: nu pot fi împreună; sau acestei cărți sau acestei lumi îi vine sfârșitul.

VI

Oamenii citesc orbește Evanghelia, pentru că e ceva obișnuit. În cel mai bun caz se gândesc: „Este o idilă galileană, un al doilea rai nerealizat, este sublimul vis divin al pământului despre cer; dar, dacă visul s-ar împlini, toate s-ar duce la naiba”. E un gând teribil? Nu, unul obișnuit.

De două mii de ani oamenii dorm pe muchia cuțitului, ascunzându-l sub perna obișnuinței. Dar numele Domnului e Adevărul și nu obișnuința⁴.

„Apa întunecată” ce ne acoperă ochii atunci când citim Evanghelia, este ne-mirarea, obișnuința. „Oamenii nu-și iau față de Evanghelie distanța necesară, n-o lasă să acționeze asupra lor *ca și cum ar citi-o pentru prima oară*; caută răspunsuri noi la întrebări vechi, lasă țânțarul să le scape printre

³ *II Epist. Clement.*, IV, 5 – W Bauer, *Das Leben Jesu im Zeitalter der N.T. Apokryph.*, 1909, S. 384.

⁴ Tertullianus *ap. Ot. Pfleiderer, Die Entstehung des Christentums*, 1907, S. 247.

dinți și înghit cămila”⁵. A mia oară s-o citești ca prima dată, să-ți alungi din ochi „apa întunecată” a obișnuinței, să vezi deodată și să rămâi uimit – iată de ce avem nevoie ca să citim Evanghelia așa cum se cuvine.

VII

„Și erau *uimiți* de învățătura Lui” se spune chiar la începutul predicii lui Iisus și, tot așa, și la sfârșitul ei: „Și mulți, auzindu-L, erau *uimiți*” (*Marcu*, 1.22, 11.18).

„Creștinismul e *ciudat*”⁶, spune Pascal. „Ciudat”, neobișnuit, uimitor. Primul pas spre el este uimirea și e tot mai uimitor pe măsură ce înaintezi în el.

«Prima treaptă spre cunoașterea superioară (gnoză) evanghelistul Matei o vede în uimire... cum ne învață și Platon: „începutul oricărei cunoașteri este mirarea”» își amintește Clement din Alexandria, glosând, poate, pe marginea unui „cuvânt nescris al Domnului”, *agraphon*, care s-ar putea să fie din originalul lui Matei în limba arameică, pierdut pentru noi:

*Căci cine caută n-are odihnă... câtă vreme nu va fi găsit; și, gășind el, se va minuna; minunându-se, va stăpâni; stăpânind, își va găsi odihna*⁷.

VIII

Zahei-vameșul „căuta să vadă cine este Iisus, dar nu putea de mulțime, pentru că era mic de statură. Și alergând el înainte, s-a suit într-un sicomor” (*Luca*, 19.3-6).

Și noi suntem mici de statură și urcăm în sicomorul istoriei ca să-L vedem pe Iisus; dar nu-L vom vedea până când nu vom auzi: „Zahee, coboară-te degrabă, căci astăzi trebuie să rămân în casa ta” (*Luca*, 19.5). Numai văzându-L în casa noastră, astăzi, îl vom vedea și de la distanța celor două mii de ani, în istorie. „Viața lui Iisus”, iată ce căutăm și nu găsim în Evanghelie, pentru că altul este scopul ei: nu viața Lui, ci a noastră, mântuirea noastră, „căci nu este sub cer nici un alt nume dat între oameni, în care trebuie să ne mântuim noi” (*Fapte*, 4.11-12).

„Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul Domnului, și crezând să aveți *viață* în numele Lui” (*Ioan*, 20.31). Numai gășind viața noastră în Evanghelie, vom găsi în ea și „viața lui Iisus”. Ca să aflăm cum a trăit El, e nevoie ca El să trăiască în cel care vrea să afle. „Și nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (*Gal.*, 2.20).

Ca să-L vedem, trebuie să-L auzim, cum L-a auzit Pascal: „În chinul meu de moarte, mă gândeam la Tine, picături din sângele meu am vărsat pentru Tine”⁸. Și cum L-a auzit Pavel: „m-a iubit și S-a dat pe Sine însuși pentru mine” (*Gal.*, 2.20). Iată lucrul cel mai necunoscut în El, Necunoscutul: atitudinea proprie a lui Iisus Omul față de om, de persoană: înainte de a-I da eu Lui ce-i al meu, îmi dă El mie ce-i al Lui; iată minunea minunilor prin care Evanghelia, fulger ceresc, se deosebește de celelalte cărți omenești, care nu-s decât focuri pământene.

IX

Ca să citești în Evanghelie „viața lui Iisus”, istoria nu este suficientă; trebuie să vezi și ce-i

⁵ J. Wellhausen, *Das Evangelium Johannis*, 1898, S. 3.

⁶ Pascal, *Pensées*, 537: „le Christianisme est étrange”.

⁷ Clement Alex., *Strom.* II, 9, 45; V, 14, 57 – Resch, *Agrapha*, S. 70.

⁸ Pascal, *Pensées*, 552: „Je pensais à toi dans mon agonie, j'ai verse telles gouttes de sang pour toi”.

deasupra ei, și înaintea ei, și după ea – începutul și sfârșitul lumii; trebuie să hotărăști ce și cine e mai presus – Iisus față de istorie sau istoria față de El, și cine judecă pe cine: El judecă istoria, sau istoria îl judecă pe El? În primul caz e imposibil să-L vedem în istorie; numai în cel de-al doilea se poate. Înainte de a-L vedea în istorie, trebuie să-L vedem în noi înșine. „Rămâneți în mine și Eu în voi” (Ioan, 15.3) – acestui cuvânt scris al Lui îi corespunde unul „nescris”, un *agraphon*:

*Mă veți vedea în voi așa cum cineva se vede în apă sau în oglindă*⁹.

Numai ridicându-ne ochii de pe această oglindă lăuntrică, veșnicia, îl vom vedea și în timp, în istorie.

X

„A existat Iisus?” La această întrebare va putea răspunde nu cel pentru care El doar *a existat*, ci acela pentru care El a existat, există și va exista.

Că a existat știi și copiii, însă înțelepții nu știu. „Cine ești Tu?”; „Până când o să ne scoți sufletul?” (Ioan, 8.25, 10.24).

Ce este El – mit sau istorie, umbră sau trup? Trebuie să fii orb ca să confunzi trupul cu umbra; dar și orbul, de îndată ce întinde mâna și pipăie, își dă seama ce e trup și ce e umbră. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să se întrebe dacă a existat Hristos, dacă, înaintea acestei întrebări, rațiunea nu i-ar fi fost întunecată de dorința ca Hristos să nu fi existat¹⁰.

În anul 1932, El e la fel de Necunoscut, e o enigmă, e „semnul care va stârni împotriviri” (Luca, 2.35) ca și în anul 32. Minunea apariției sale în istoria universală este pentru oameni o veșnică albeață pe ochi: sunt gata mai curând să nege istoria decât s-o accepte împreună cu această minune.

Hoțul are nevoie să nu fie lumină, omenirea – să nu existe Hristos.

XI

„Am citit, am înțeles, am condamnat”, spune despre Evanghelie Iulian Apostatul¹¹. Așa ceva încă nu spune, dar deja face „creștina” noastră Europă Apostată.

Oamenii sunt refractari la tot, mai ales în privința religiei. Dar poate nu crește numai teribilul „aluat al pieirii” omenesci, *massa perditionis*, „mulțimea născută fără motiv”¹², „neghina” evanghelică, ci, sufocându-se printre ele, crește și grâul lui Dumnezeu, ca și acum o jumătate de secol, sub două semne, sub cele două „Vieți ale lui Iisus”, scrise de Renan și Strauss.

Despre cartea lui Renan putem spune același lucru ca și îngerul din Apocalipsă: „Ia-o și mănânc-o și va amără pântecele tău, dar în gura ta va fi dulce ca mierea” (Apoc. 10.9). Cred că Renan nu are egal în arta de a amesteca otravă în miere, de a ascunde ace în cocloașele de pâine.

„Iisus nu va fi întrecut niciodată; toate secolele stau mărturie că, printre fiii oamenilor, nu a fost unul mai mare decât El.” „Odihnește-Te deci în slava Ta, nobile Promotor, opera Ta a fost săvârșită, divinitatea e întemeiată... Nu-ți fie teamă că edificiul pe care l-ai clădit se va prăbuși. Vei deveni până într-atât piatra unghiulară a omenirii, încât a smulge numele Tău din această lume ar

⁹ Pseud.-Cyprian., *De duobus montibus*, c.13: „ita me in vobis videte quomodo quis vestrum se videt in aqua, aut in speculum”.

¹⁰ D. Merežkovskij, *Tajna Zapada. Atlantida – Evropa*, 1931, II, *Bogi Atlandy*, gl. XIII, *K Ijsusu Neizvestnomu*, VIII.

¹¹ L. Grandmaison, *Jesus Christ*, 1930, I, 137.

¹² *II, I, Esdra*, IX: „multitudo quae sine causa nata est”.

însemna s-o zdruncinăm din temelii”¹³.

Aceasta este mierea. Dar iată și otrava sau acul din cocoloșul de pâine: «Luminosul prooroc al Fericirilor devine puțin câte puțin „gigantul întunecat” al Patimilor. Încă de pe când se îndrepta spre Ierusalim, a început să înțeleagă că toată viața Lui e o greșeală fatală, iar pe cruce a înțeles definitiv și „i-a părut rău că suferă pentru jostnica seminție umană”»¹⁴. Mai rău chiar: Lazăr, înțelegându-se cu Marta și Maria, s-a culcat viu în mormânt ca, prin minunea învierii, să-i înșele pe oameni și „să-l acopere de slavă” pe învățător. Știa oare El? „Poate” (cuvântul preferat al lui Renan), poate că știa. Avem aici cea mai fină aluzie, mierea e cea mai otrăvită, vârful acului e cel mai ascuțit¹⁵. Oricum, „marele *Fermecător*” (tot unul dintre cuvintele preferate ale lui Renan) „a căzut victimă unei sfinte nebunii”; a pierit El însuși și lumea n-a mântuit-o; s-a înșelat pe El însuși și a înșelat lumea, așa cum nimeni n-a mai înșelat-o¹⁶.

Atunci ce înseamnă: „printre fiii oamenilor, nu a fost unul mai mare decât El?” înseamnă: „*ecce homo*”, „*iată omul*” pe buzele lui Pilat. Va spune „iată omul” și se va spăla pe mâini; va spune „piatra unghiulară a omenirii” și o va scoate pe furie, încât să n-o simtă nimeni; va cădea cu fruntea la pământ în fața Adevărului și, cu piatra în sân, va întreba totuși: „care-i adevărul”?

„Viața lui Iisus” scrisă de Renan este *Evanghelia după Pilat*.

XII

Poate că mai nevinovat este Bruno Bauer când, tremurând de mânie și de groază, strigă precum un posedat la picioarele Domnului: „Vampirule! Vampirule! Ne-ai supt tot sângele!”¹⁷. Poate mai onest este Strauss, când înaintează orbește, precum ursul spre sulita vânătorului: ce este religia? „Un gen de conștiință idioată”; ce este învierea? „O potlogărie universal-istorică”¹⁸. Și dacă nu însuși Nietzsche, atunci, poate, bietul lui suflet, în iadul pământesc al nebuniei, a înțeles ceea ce Renan n-a reușit să priceapă: criticarea, judecarea Evangheliei, ar putea deveni Judecata de Apoi a judecătorilor: *quodsum miser turn dicturus?* Poate că sufletul lui va fi înțeles pe cine a bătut pe umeri cu o dezinvoltură ca de lacheu: „Iisus a murit prea devreme; dacă ar fi trăit până la vârsta mea, ar fi renunțat singur la învățătura sa”; „A fost un decadent foarte interesant, cu un farmec seducător în amestecul de sublim, boală și copilărie”¹⁹.

XIII

„Viața demnă de dispreț și-a sfârșit-o printr-o moarte lamentabilă și vreți să credem în el ca

¹³ Renan, *Vie de Jesus*, 1925, pp. 477, 440.

¹⁴ „Il se repentit de souffrir pour une race vile”, Renan, *op. cit.*, p. 424.

¹⁵ Renan, *op. cit.*, pp. 373-75.

¹⁶ Stapfer, *Jesus Christ avant son ministère*, 1896, VIII. Aici sunt bine redați acei fermecători – șireți „poate” ai lui Renan. Cu aceleași mâini feminin-moi, ca altădată împărtașania, preotul răspopit pregătește acum cocoloșele lui de pâine cu ace, amestecând mierea cu otrava.

¹⁷ Bruno Bauer, *ap. Alb. Schweitzer, Leben-Jesus Forschung*, 1921, S. 157: „Hristos este vampirul abstractizării spirituale; sugând până la ultima picătură sângele omenirii, El s-a îngrozit singur de Eul Său vid, atoateînghițitor”. – M. Kegel, *Bruno Bauer*, 1908, p. 38: „Evanghelicul Iisus, ca fenomen istoric, trebuie să fi insuflat groază omenirii”. Avea dreptate bătrânul Hase, când, prevăzând replica lui Bauer: „cuvintele lui Iisus din cea de-a patra Evanghelie sunt cretin lăbărțate, *kretinartig aufgeblasen*”, l-a numit „huligan literar”. – K. Hase, *Geschichte Jesu*, S. 135. – Fructele acestui „huliganism” le culegem din belșug într-o formă mai grosolană, „comsomolistă”, în Est, iar în Occident, într-o formă mai rafinată, „mitologică”.

¹⁸ „Idiotisches Bewusstsein”. – „Ein Welthistorischer Humbug”, *ap. H. Weinel, Jesus im XIX Jahrhundert*, 1903, S. 45; Fr. Barth, *Hauptproblemen des Jes.-Vorsch.*, 1918, S. 218.

¹⁹ „Interessantester Dekadent”, *ap. Weinel*, I, p. 194.

în Dumnezeu!” Aceste cuvinte teribile sunt citate de marele învățător al bisericii, Origene, probabil pentru că știe că, pentru credincioși, ele nu sunt nici măcar o blasfemie, ci o prostie a unui *om* care nu e prost, ci, „cult”, în sensul pe care îl atribuim noi cuvântului; sunt cuvintele neoplatonicianului din Alexandria, Celsus Medicul²⁰. S-ar părea că această prostie nu poate fi întrecută de nimic. Dar iată că s-a putut: Celsus nu se îndoia de existența lui Iisus, însă astăzi noi ne îndoim.

XIV

Această prostie sau *sminteală științifică* – inexistentă în secolele trecute – mania mitului (Hristos este un mit) a început-o veacul al XVIII-lea, a continuat-o cel de-al XIX-lea și o încheie secolul al XX-lea.

Charles Dupuis (1742-1809), membru al Convenției, în cartea sa scrisă în cel de-al treilea an al Republicii, *Originea tuturor cultelor sau Religia Universală*, demonstrează că Hristos, sosia lui Mithra, zeul Soarelui, va fi în curând pentru noi „ceea ce au fost Hercule, Osiris și Bachus”²¹, iar Volney, în cartea sa, datând cam din aceeași perioadă, *Ruinele sau meditații despre revoluțiile imperiilor*, demonstrează că viața evanghelică a lui Hristos nu este altceva decât „mitul privitor la drumul soarelui prin Zodiac”²².

În anii '30 ai secolului trecut, Strauss, pe care unii teologi protestanți încă îl mai consideră „genial” a pregătit, în *Viața lui Iisus* (1836), calea pentru ulterioara „manie a mitului”, fără s-o știe și, poate, nedorind să știe, cu a sa „mitologie evanghelică”. Strauss a semănat, Bauer a secerat. Critica secolului al XIX-lea și-a dat mâna cu mistica anticreștină din secolul al XVIII-lea. Deja Bauer știe precis că Iisus nu a existat ca personaj istoric, că imaginea lui evanghelică este doar „creația liberă, poetică, a primului evanghelist (*Urevanghelist*)”; imaginea mistică a „regelui democrației, a Anticezarului”, de care aveau nevoie păturile inferioare, înrobite, ale poporului. Și – sfârșit ridicol al unui început înfricoșător, șoarece fătat de un munte – în locul lui Iisus își face apariția o personalitate fantomatică, preluată din Seneca și Josephus Flavius.²³

XV

S-ar fi putut spera că, datorită criticii științifice a Evangheliei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, care a distrus până în temelii „mania mitului” a lui Strauss, Bauer va fi dat uitării, asemenea lui Volney și Dupuis²⁴. Dar speranța a fost înșelată. Rădăcina din secolul al XVIII-lea a dat noi lăstare în secolul al XX-lea.²⁵

Ce este „mania mitului”? O formă pseudo-științifică de ură față de Hristos și creștinism, un fel de convulsie a viscerelor umane, care emană acest leac sau această otravă. „Lumea Mă urăște, pentru că Eu mărturisesc despre ea că lucrurile ei sunt rele” (*Ioan 7.7*). Iată de ce, chiar în ajunul

²⁰ Origen., *contr. Celsus*, ap. Renan, *Marc-Aurel*, 465.

²¹ Ch.-Fr. Dupuis, *L'origine de tous les cultes ou Religion universelle*, 1796.

²² Const.-Fr. Volney, *Les Ruines ou Méditation sur les Révolutions des Empires*, 1791.

²³ Br. Bauer, *Kritik des Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs*, 2 Bande, 1850. – *Christentum und die Cäsaren*, 1877. – Alb. Schweitzer, 158-160. – Weinel, 45.

²⁴ Ad. Harnack, *Wesen des Christentums*, 1902, S. 16: «Presupunerea lui Strauss că în Evanghelie există foarte puțină „mitologie” nu s-ar confirma, chiar dacă am accepta noțiunea lui Strauss, vagă și eronată, de „mit”». – Ot. Pfeleiderer, *Das Christus-Bild des urchristlichen Glaubens*, 1903, p. 7-8: «Miturile-mistere nu sunt „superstiții” pentru noi, nu sunt „înșelăciuni ale sacerdoților”, ca pentru scepticii secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, ci sursele (experiențele) de bază ale studiului nostru religios-istoric, *fundamentale Erkenntnisquellen für die historische Religionsforschung*”.

²⁵ Art. Drews, *Die Christusmythe*, 1909. – W B. Smith, *Der vorschristliche Jesus*, 1916. – J.M. Robertson, *Pagan Christs*, 1902. – P. Jensen, *Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur*, 1906. – Alb. Kalthoff, *Die Entstehung des Christentums*, 1904.

războiului, cel mai rău dintre lucrurile lumești, lumea a început să-L urască cum nu L-a mai urât până acum. Și se înțelege prea bine că pretutindeni unde s-a dorit uciderea creștinismului, „descoperirea științifică” a faptului că Hristos este un mit a fost întâmpinată cu mare entuziasm, de parcă numai asta se aștepta²⁶.

XVI

Și despre toți „mitologii” moderni putem repeta ce a spus profundul cunoscător al originilor creștinismului, J. Weiss, referindu-se la cărțile lui Drews și Robertson: „fantezie neînfrânată”, „caricatură a istoriei”.²⁷

Cunoașterea este dificilă și lentă, ignoranța e rapidă și facilă; după cum spune Carlyle, ea umple lumea cu „sunetul asurzitor al înșelătoriei”; se întinde peste lume ca o pată de grăsime pe hârtia de ziar și, precum această pată, nu poate fi ștersă.

O faptă demnă de Hercule a realizat în Germania critica științifică din ultimii 25 de ani, rânind aceste grajduri ale lui Augias, curățindu-le de ignoranța religioasă și istorică; dar dacă în continuare lucrurile vor fi ca acum, în sălbăticia postbelică, în „comsol”, care nu mai e doar rus ci și universal, atunci, în curând, noi munți de bălegar se vor înălța în grajd și poate însuși Hercule va fi sufocat de duhoarea lor.

XVII

Iisus este zeul preacreștin din Canaan-Efraim, zeul Soarelui, Joshua (Drews); tot el este Iisus Navinul, sau patriarhul Iosif, sau Osiris, sau Attis, sau Iason; tot el este zeul indian Agni – Agnus Dei, sau eroul babilonian Ghilgameș sau, în sfârșit, doar „fantoma răstignită” (Robertson)²⁸.

Ca într-un delir se învârtește caleidoscopul tuturor mitologiilor sau, pur și simplu, al prostiilor, se rotește multicolor pe câmpul negru al ignoranței²⁹.

²⁶ v. Soden, *Hat Jesus gelebt?*, 1910, S. 8.

²⁷ Joh. Weiss, *Jesus von Nazareth, Mythos oder Geschichte?*, 1910, S. V.

²⁸ Guingebert, *Le problème de Jesus*, 141, 135, 158, 139. – Schweitzer, 485. – Jülicher, *Hat Jesus gelebt?* 6-7; 35.– Jülicher numește teoria despre „Iisus-Ghilgameș” a lui Jensen, prea delicat, „naivitate nemărginită, *gränzenlose Naivität*”. Ulterior, însuși Jensen s-a speriat și, laș, s-a dezis de teoria sa.

²⁹ Iată mostre de ignoranță. În loc de 14 epistole ale lui Pavel, Drews numără 13, inclusiv *Evrei*, și presupune că Q (Quelle, sursa presinoptică) este comună nu doar pentru Matei și Luca, ci și pentru Marcu; prin urmare, nu cunoaște teoria „celor două izvoare”, *Zweiquellentheorie*, nici măcar din cărticica pentru școlari a lui Wernle. Drews (ca și Smith) face apel la o menționare, pasămite, „pre-creștină” a „zeului Iisus” într-un imn al naaseenilor (*Hippol., Philos.*, VI, 10) – din secolul al III-lea î.H. – Weinel, *Ist das liberale Jesus-Bild widerlegt*, 7, 8, 93, 96. – Iar noi știm foarte bine că menționarea aceluiași nume „Iisus” în papirusul magic al lui Wessely este ulterioară secolului al IV-lea d.H.; însă, deoarece, după părerea lui Smith, „nu există motive să n-o considerăm mult mai veche, poate î.H.”, pe una dintre paginile imediat următoare o consideră ca datând dintr-o „epocă foarte veche”, pentru a construi pe baza acestui argument inexistent întregul castel din cărți de joc al teoriei sale privitoare la un „Iisus pre-creștin”. E de-ajuns ca, asupra acestui castel, să sufle critica științifică, pentru a-l dărâma. – W. Smith, cap. 1. – Jülicher, l. p. 3. Același Smith, confundând două litere evreiești, „Z” moale și „S” tare, în cuvintele *Nazara* („Nazaret”) și *nosrim, naser* („a veghea”, „a păzi”), își clădește pe această confuzie teoria că orașul istoric Nazaret n-a existat niciodată, iar numele lui este împrumutat de la zeul mitic „Nazoreu” – Veghetorul”, „Păzitorul”. – W. Smith, I, p. 46-47. – Weinel, l. p. 96. – La fel de grosolan-ignorantă este trimiterea lui la mărturia lui Epifanie despre nazareeni, pasămite, eretici „pre-creștini”. – Weinel, 101. Kalthoff afirmă că tradiția evanghelică nu s-a putut forma în Palestina, argumentând cu faptul că inscripția și chipul cezarului nu erau pe dinarii de acolo, nebănuind că în Palestina se bătea numai monedă măruntă, iar cea de aur și de argint (dinarul) venea de la Roma și, deci, avea chipul și inscripția cezarului. S-ar părea că și acești stropi sunt suficienți pentru a simți gustul apei din această mare de ignoranță. Dar iată și ceva, poate, mai rău. Smith îl consideră pe „fratele Domnului”, Iacob, pomenit de Pavel (*Gal.*, 1.19), drept „frate întru credință al lui Iisus”. – Loofs, *Wer war Jes.-Chr.?*, 2-6, citează un medic, care spune că această opinie este un „început de nebunie”. Cum au ajuns „mitologii” la ea este clar: numai de menționarea „fratelui

Pentru toți cei care au văz, auz, gust, miros, simț istoric, e infinit mai probabil că acest unic fenomen în lume, cum este Hristos, a existat în realitate, decât că ar fi fost inventat, născocit de către oameni și că niște șmecheri necunoscuți sau niște proști înșelați au putut crea ceva atât de real, care, deși e mult mai nou, a transformat lumea spirituală a omenirii infinit mai mult decât a transformat-o sistemul lui Copernic³⁰.

XVIII

Deci, în afară de Iisus însuși, cine l-ar fi putut „inventa”, cine l-ar fi putut crea pe Iisus? Comunitatea oamenilor din popor, care erau „fără carte și simpli”? (*Fapte* 4.13). E incredibil, dar și mai incredibil e că cea mai vie dintre imaginile omenești ar fi fost alcătuită din diferite substanțe mitologice, în retorta savantă a filosofiei de atunci. Și dacă personalitatea istorică a lui Iisus ar fi fost creată de un poet sau de o comunitate întreagă de poeți, acest lucru ar fi fost posibil numai cu condiția ca poetul (sau comunitatea de poeți) să se fi reprezentat pe sine în El. Atunci Iisus este poetul și poemul, creatorul și creația laolaltă. Sau, cu alte cuvinte, dacă Iisus nu ar fi fost atât de mare sau chiar mai mare decât ni-L înfățișează evangheliștii, atunci propria lor măreție ar fi un miracol inexplicabil al istoriei. Astfel misterul Său n-ar face decât să se îndepărteze, devenind și mai enigmatic³¹.

Asta înseamnă că, la cea mai mică aprofundare, problema existenței lui Iisus se reduce la o alta: a putut Iisus *să nu existe*, dacă o imagine ca a Lui este redată într-o asemenea carte ca *Evanghelia*?

XIX

„A existat” – iată ce nici unul dintre martorii creștini cei mai apropiați de El nu a spus cu claritatea pretinsă de critica științifică; iată unul dintre principalele argumente „mitologice”. Dar oare acest argument este chiar atât de puternic, cum li se pare „mitologilor” înșiși? Ca să aflăm acest lucru, trebuie să răspundem mai întâi la trei întrebări.³²

Prima: *când* încep să vorbească despre Iisus martorii din afara creștinismului? Înainte ca o religie să devină fenomen istoric vizibil, ceea ce în cazul creștinismului s-a întâmplat în primul sfert al secolului al II-lea, istoricii nu pot vorbi de întemeietorul religiei respective. Și întrucât tocmai din această perioadă încep mărturiile istoricilor romani cu privire la Iisus, cade contraargumentul temporal, adică faptul că ar fi început prea târziu să se vorbească despre El.

---

lui Iisus” se sparge toată „mitologia”.

³⁰ v. Soden, 1. p. 5; 24. – Dacă a existat Iisus – este o întrebare nici mai mult nici mai puțin posibilă decât cea referitoare la existența lui Socrate sau Alexandru cel Mare. Amândoi, Iisus și Socrate, nu au lăsat despre sine nici un text scris. De ce, în dialoguri, Socrate n-ar fi mai degrabă o personificare a înțelepciunii elene? Numele „Socrate” înseamnă „Poseorul mântuirii”, așa cum și numele de „Iisus” înseamnă „Mântuitorul”. Contradicțiile prea evidente ale lui Platon și Xenophon în descrierea lui Socrate și în transmiterea cuvintelor lui nu demonstrează cumva că îndărătul lor nu există nici o personalitate istorică și că sunt două „mituri” ale aceluiași „zeu de cult Mântuitor”? De aici, deducția științifică facilă: Socrate este Iisus elen; Iisus este Socrate iudeu. La fel stau lucrurile și cu Alexandru cel Mare. Numele de „Alexandru” înseamnă „Cel ce respinge”, „Biruatorul bărbaților” (*Männerabwender*). Nu se împletesc în el trăsăturile mitice ale lui Apollo, Dionysos și Ahileus? „Nici întrebarea dacă a existat Iisus nu are mai mult sens științific decât aceste jocuri copilărești de-a mitologia comparată.” „A existat Hristos?”, l-a întrebat Napoleon pe Wieland la un bal dat la curtea din Weimar, în timpul congresului de la Erfurt din anul 1808. „E la fel de absurd ca și cum ați întreba dacă au existat Iulius Cezar sau Excelența Voastră”, i-a răspuns Wieland. „Bine spus”, a răspuns Napoleon și s-a îndepărtat, zâmbind. – Alb. Schweitzer, 445 – Hase, 9.

³¹ Joh. Weiss, *Die Schiften des N. T.*, I, 70. – E.B. Allo, *Le scandale de Jésus*, 127.

³² Jülicher, 31. – Foarte inteligent spune Origene (*De princip.*, IV, 5): „semnul divinității lui Iisus este deja faptul că într-un timp atât de scurt – un an și câteva luni – toată lumea s-a umplut de învățătura Lui și de credința în El.” Într-adevăr, în decursul acestor luni s-a făcut ceea ce continuă și astăzi și, probabil, va continua până la sfârșitul vremurilor.

A doua întrebare: se va vorbi *mult* sau *puțin* despre El? Foarte puțin. Merită oare ca oamenii luminați să cheltuiască multe cuvinte pentru un barbar obscur, după o sută de ani, pentru un iudeu rebel, răstignit într-o provincie îndepărtată, care este doar unul dintr-o mulțime întreagă, și care este vinovat de apariția unei „superstiții josnice și lipsite de măsură”? Într-adevăr, istoricii romani își cheltuiesc puține cuvinte cu Iisus.

A treia întrebare: *cum* se va vorbi despre El? Așa cum oamenii sănătoși vorbesc despre o molimă necunoscută, care vine spre ei, și e mai rea decât ciurma și lepra. Da, așa vorbesc ei despre Iisus.

XX

Prima mărturie din afara creștinismului este scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr, proconsulul Bithyniei, adresată împăratului Traian în anul 111. Pliniu îl întreabă ce să le facă creștinilor. Sunt mulți în toată regiunea, nu doar în marile orașe, ci și în satele izolate, de ambele sexe, de toate categoriile sociale și de toate vârstele, și această molimă se răspândește din ce în ce mai mult; templele sunt pustii, nu se mai aduc sacrificii zeilor. El, Pliniu, îi judecă pe vinovați și îi interoghează; unii, decizându-se de „superstiție”, fac libații, ard tămâie în fața statuii cezarului și „îl hulesc pe Hristos”, *male dicerent Christo*; alții, însă, se încăpățânează. Însă tot ce a putut afla de la ei se reduce la faptul că „într-o zi anume, înainte de răsăritul soarelui, se adună și-i cântă un imn lui Hristos, ca lui Dumnezeu; jură să nu mintă, să nu fure, să nu încalce fidelitatea conjugală” etc.; de asemenea, se adună pentru a lua masa împreună, „adunări, de altminteri, nevinovate” (fără îndoială, e vorba de Euharistie). Pe două slujitoare („diakonisse”) le-a torturat, dar nu a aflat nimic de la ele, „doar superstiția josnică și lipsită de măsură”, *superstitionem parvam et immodicam*³³.

Pentru noi e important și că, prin această mărturie, ni se confirmă exactitatea istorică și autenticitatea a ceea ce aflăm despre primele comunități creștine din Epistole și din Faptele Apostolilor. Dar și mai importante sunt cuvintele: „cântă un imn lui Hristos, ca lui Dumnezeu”. Dacă Pliniu ar fi aflat de la creștini că pentru ei Hristos este *numai* Dumnezeu, atunci chiar așa ar fi scris: „îi cântă un imn Dumnezeului lor, Hristos”; dar dacă scrie „Lui Hristos, ca lui Dumnezeu”, *Christo, quasi Deo*, firește, o face știind că pentru creștini Hristos nu este numai Dumnezeu, ci și *om*. Deci, în anii 70 (unii dintre creștinii din Bithynia „erau deja de douăzeci de ani creștini” în 111), la patruzeci de ani după moartea lui Iisus, cei ce credeau în El știu, își aduc aminte, iar un martor din afara creștinismului le dă crezare, că Iisus omul *a existat*³⁴.

XXI

A doua mărturie este cea a lui Tacit, aproape contemporană cu a lui Pliniu (cca. 115).

După ce relatează zvonurile care îl învinuiau pe Nero de incendierea Romei (în anul 64), Tacit continuă: „pentru a pune capăt acestor zvonuri, a început să-i judece și să-i supună la cele mai groaznice suplicii pe cei care, pentru treburile lor infame erau urâți de popor și numiți creștini. Vinovat de acest nume este Hristos, pe care Pilat Pontiu, în timpul domniei lui Tiberiu, l-a condamnat la moarte prin supliciu; însă, reprimată temporar, această superstiție mârșavă, *excitabilis superstitio*, a răbufnit din nou; și nu doar în Iudeea, unde a luat naștere, ci chiar și la Roma, unde se scurge și

³³ Plin. Secund., *Epist.*, 1, X, 96.

³⁴ Cât de mortală este pentru „mitologi” mărturia lui Pliniu se vede din faptul că Br. Bauer, fără nici cel mai mic argument, declară această scrisoare „falsă”. – Weinel, I., p. 51.

se proslăvește tot ce e mai îngrozitor și mai infamant. Deci, mai întâi au fost înșfăcați cei care se declarau pe față creștini, iar apoi, pe baza denunțurilor lor, au mai fost prinși mulți alții. Dar nu li s-a putut dovedi vinovăția în ce privește incendierea Romei; vina lor reală a fost ura pe care ei o nutresc seminției omenești, *odium humani generis*³⁵.

XXII

Tacit este unul dintre cei mai scrupuloși istorici. Relatând un zvon, nu-i scapă nici un amănunt; deci, cuvintele lui despre supliciuul lui Hristos sunt mai mult decât un zvon, sunt o informație, la fel ca toate informațiile lui, care provin din mărturii, neîndoielnice pentru el, ale istoricilor precedenți sau chiar din surse oficiale. Nu există nici o îndoială că această informație nu a fost atinsă de nici o mână creștină; dacă ar fi fost atinsă, aceasta nu ar fi putut lăsa cuvintele care urmează și care, poate, sunt cuvintele cele mai tari, mai detașate și mai răutăcioase care s-au rostit vreodată la adresa creștinismului³⁶. Scurte și grele sunt aceste cuvinte; zornăind ca niște bile de bronz cad ele în urna de fier. Tacit vorbește calm, dar de sub fiecare cuvânt al lui clocotește ura, precum smoala în care ardeau deja „făcliile lui Nero” și câte altele nu vor mai arde!

Roman adevărat, întruchipare perfectă a Dreptului pe pământ, Tacit, chiar judecându-i pe creștini, este, în felul său, nepărtinitor. Imediat după cuvintele teribile la adresa lor, adaugă: „oricât de vinovați ar fi fost și oricât și-ar fi meritat pedeapsa, fiind însă omorâți nu de dragul binelui public, ci din pricina ferocității unui singur om, ei au trezit compasiunea în inimile oamenilor”.

Oare acest istoric, „cel mai drept dintre toți”, îi judecă astfel pe creștini doar pentru că îi cunoaște prea puțin? Dar, poate, îi cunoaște la fel de bine ca și noi. „Copii, iubiți-vă unii pe alții”, cu aceste șoapte moare misteriosul bătrân din Efes, prezbiterul Ioan, care a fost aproape contemporan cu Tacit. Acesta putea să-i vadă și pe cei care i-au văzut pe mucenicii creștini din anul 64, inclusiv pe Petru și pe Pavel; ar fi putut vedea în ochii lor, coborâtă pe pământ, răsfrângerea Iubirii Cerești. Și atunci cum să spui despre Ea: „ură pentru seminția omenească”?

Ce să însemne asta? înseamnă confruntarea nemaivăzută dintre două lumi, infinit mai antagonice decât creștinismul și păgânismul, înseamnă confruntarea dintre lumea aceasta și lumea cealaltă. Tacit încă nu știe, dar presimte deja: Roma-lumea și Hristos nu vor coexista; lumea sau El. Și Tacit are dreptate, poate mai multă dreptate decât toți istoricii, chiar creștini, din ultimele două mii de ani.

Din aceste cuvinte despre Hristos, se vede cel mai bine că istoria lui Tacit, ca și a întregii Rome, „este mai veșnică decât bronzul”, *aere perennius*. Și, iată, pe acest bronz este încrustat răspunsul la întrebarea: „A existat Iisus?”

XXIII

Cea de-a treia mărturie, puțin ulterioară celei a lui Tacit (cca. 120), îi aparține lui Suetoniu. „Mult rău a făcut Nero... dar și mult bine... Au fost uciși creștinii, oameni de o superstiție

³⁵ Tacit., *Anal.*, XV, 44.

³⁶ Tacit, pasămite, comunică doar „un zvon provenit chiar de la creștini” scepticii extremi se agață și de asta, cum se agață de un fir de pai cel care se îneacă. – Loofs, 1., pp. 20-21. – Iar un oarecare P. Hochart (*De l'autenticité des Annales et des Histoires de Tacite*, 1890), ca să distrugă cele zece rânduri ale lui Tacit despre Hristos, demonstrează că „Cronica” și toată „Istoria” sunt un fals dibaci al umaniștilor italieni din secolul al XV-lea (Lorenzo Valla). Totuși, Drews nu a îndrăznit să apeleze la acest mijloc. Deja aceasta nu mai e „începutul smintelii”, ci însăși sminteala. – A. Schweitzer, 1, p. 552.

nouă și dăunătoare, *superstitionis novae et maleficae*". Aceste cuvinte le citim în *Viața lui Nero*, iar în *Viața lui Claudius*: „Pe iudei, care, instigați fiind de un anume *Chrestus*, se revoltau cu râvnă, i-a alungat din Roma”³⁷. Aici numele lui Hristos este deformat: *Chrestus*. „Mitologii” s-au agățat și de acest pai; pasămite, ar fi vorba de un *Chrestus* necunoscut, poate un sclav fugar („*Chrestus*”, „*Utilul*” era un nume destul de frecvent printre sclavi)³⁸. Dar noi știm bine că în timpul domniei lui Claudius nu a existat nici un iudeu rebel cu acest nume; mai știm, după cum ne spun Sf. Iustin, Athanagoras și Tertulian că pe atunci creștinii erau numiți *chres-tiani* și că, prin urmare, la Suetoniu, *Chrestus* nu poate fi altcineva decât Hristos³⁹.

XXIV

A patra mărturie, cea mai veche (datează din anii 93-94), se află în *Antichitățile iudaice* ale lui Josephus Flavius.

Știind cine este Josephus – apostat al credinței iudaice, trădător și transfug în tabăra romană în timpul războiului cu iudeii din anul 70, cronicar de curte al lui Flavius, servil și lingușitor față de romani – putem prevedea că, la fel sau mai mult chiar decât istoricii romani, dar din alte cauze, va trece sub tăcere creștinismul în general și pe Hristos-Mesia, pe „regele lui Israel” în special, evitând bănuielile care ar putea cădea asupra lui și asupra poporului său, privitoare la rebeliunea la care cândva a luat el însuși parte⁴⁰. Dar îi va fi greu să treacă totul sub tăcere: la Roma creștinii erau prea bine cunoscuți după războiul cu iudeii și persecuțiile lui Domițian.

Judecând după manuscrisele păstrate, Josephus vorbește despre Iisus în două pasaje. Primul, deși foarte vechi (datează, se pare, din secolul al II-lea) este, totuși, o interpolare creștină prea grosolană și prea bătătoare la ochi. Dar, întrucât locul ei în ordinea relatării este foarte firesc⁴¹ și întrucât cea de-a doua menționare a lui Hristos („fratele lui Iisus, numit Hristosul”) presupune că despre El se va fi vorbit mai sus și, în sfârșit, întrucât Origene face aluzie la pasajul respectiv⁴², se prea poate ca, într-adevăr, în locul cu pricina să fi fost ceva deformat ulterior de interpolarea creștină. Dacă înlăturăm tot ce ar fi imposibil să fi ieșit de sub pana lui Josephus și modificând puțin câte ceva, apropiindu-ne de original, iată ce rămâne din pasajul respectiv:

„Și-a făcut pe-atunci apariția Iisus, numit Hristosul, iscusit făcător de minuni, care predica oamenilor dornici de noutate, ademenind mulți iudei și eleni. Și chiar după ce Pilat, în urma denunțului din partea fruntașilor noștri, l-a pedepsit cu moartea pe cruce, cei care l-au iubit de la început (sau: cei înșelați de el la început) nu au încetat să-l iubească până la capăt. Căci și astăzi există o comunitate care a primit de la el numele de creștini”⁴³.

³⁷ Sueton., *De vita Caesar.: Nero*, XVI, 2; *Claudius*, XXV, 3.

³⁸ Grandmaison, *Jesus Christ*, I, 12.

³⁹ Hauck, *Jesus*, 9. – Un istoric târziu al bisericii, Orosius, datează alungarea evreilor din Roma în cel de-al nouălea an de domnie a lui Claudius (49 d.H.). Dacă așa este, atunci comunitatea creștină de la Roma exista deja la 19 ani după moartea lui Iisus și este posibil ca spusele lui Suetonius să se refere la lupta acestei comunități cu sinagoga iudaică, tot acolo, la Roma, lucru foarte probabil, întrucât pe atunci romanii îi distingeau greu pe iudeo-creștini de iudei.

⁴⁰ O. Schmiedel, *Die Hauptproblemen des Leb. Jes. Forschung*, 12. – Joh. Weiss, *Jes. v. Nazar., Mythos oder Geschichte?*, 90. – Scopul principal al *Antichităților iudaice* era tocmai de a-i prezenta pe iudei drept supuși fideli ai cezarului, drept „filosofi” pașnici, în spiritul neopitagoreicilor (eseianeni) și stoicilor.

⁴¹ *Ant.*, 1., XVIII, c. III, 1-3. – Imediat după rebeliunea din Ierusalim (anul 30), iscată din pricina lucrurilor de preț ale templului, utilizate de Pilat pentru construcția apeductului. – Volkmar, *Jes. Nazar.*, 370.

⁴² Orig., *c. Cels.*, I, 47.

⁴³ Așa propune să fie reconstituit textul inițial Th. Reinak. – Grandmaison, cap. 1, 1, 193. – Origene (*c. Cels.*, I, 47) vorbește despre Josephus Flavius: „În Iisus nu crede nici el”. Dacă Origene nu ar fi citit ceva în acest loc al scrierii lui Josephus și dacă acesta nu l-ar fi trecut cu totul sub tăcere pe Iisus, lui Origene nu i-ar fi trecut prin minte să vorbească despre lipsa credinței: parcă pe atunci nu erau destui credincioși? – Volkmar, 387. La preafericitul Ieronim, în locul

Autenticitatea celui de-al doilea pasaj este recunoscută de majoritatea criticilor, chiar și a celor de stânga. Amintind despotismul marelui preot Hannas cel Tânăr (rudă cu cel care l-a judecat pe Iisus), după procurorul Festus și înaintea sosirii lui Albinus (la începutul anului 62), Josephus continuă: „Hannas... crezând că ocazia este potrivită... a adunat sanhedrinul... pentru a-l judeca pe fratele lui Iisus, numit Hristosul, – pe numele lui Iacov (fratele) și l-a acuzat, la un loc cu alții, de încălcarea legii (lui Moise), după care a poruncit să fie uciși cu pietre”⁴⁴.

Astfel, mărturiile romane sunt confirmate de una iudaică: Iisus a existat.

XXV

A cincea mărturie ne-o oferă Talmudul.

Părțile sale cele mai vechi – „povestirile”, *haggada*, „învățăturile”, *halakha*, „pildele”, *meschalim*, marilor rabini – datează, fără îndoială, de la mijlocul secolului al II-lea și, probabil, de la începutul secolului I, adică din timpul vieții lui Iisus: rabinul Hillel și rabinul Shammai au fost aproape contemporani cu Domnul⁴⁵.

În prima jumătate a secolului al II-lea, dascălii de Talmud prefac deja *Evanghelia în Avengilaon*, „Vestea rea”, sau în *Avongilaon* „Stăpânirea păcatului”, a „fărădelegii”⁴⁶. Dar, dacă cea de-a douăsprezecea invocație din sfânta rugăciune a lui Israel, *Schmoneh Ereh*, care cuprinde blestemul împotriva „apostaților” – *minim* și a „nazarinenilor” (cele două denumiri ale creștinilor): „să piară năprasnic și însuși numele lor să fie șters din Cartea Vieții”, datează, așa cum știm sigur, de la sfârșitul secolului I, înseamnă că de pe atunci a înțeles Israel că destinele lui eterne depind de „Cel spânzurat pe lemn”, de Cel Răstignit⁴⁷.

XXVI

Talmudul nu se îndoiește de faptul că Iisus făcea minuni: pasămite, cu acest scop a furat El din templul Ierusalimului „Numele nerostit” (Yahweh), după cum spune o legendă; conform alteia (mai veche, datând cam din anul 100) „a adus din Egipt vrăji în inciziile (tatuajele) de pe piele”⁴⁸. La sfârșitul secolului I sau la începutul celui de-al II-lea, rabinul Iacov din Kefara, „apostatul”, încă mai făcea minuni „în numele lui Iisus”⁴⁹.

«În Ziua judecății (ajunul sâmbetei Paștilor), a fost spânzurat Ieschua Hannozeri (Iisus Nazarineanul), după ce mai înainte, timp de patruzeci de zile, un crainic mergea în fața lui strigând: „Acest Iisus Nazarineanul va fi ucis cu pietre pentru că a făcut vrăji, a înșelat și ademenit pe Israel.

---

textului nostru: „era Hristos”, apare altă lectură: „era considerat Hristos”, *credebatur esse Christum*, ceea ce, desigur, conferă un cu totul alt sens, mai posibil pe buzele lui, celor pe care Josephus le-a spus sau putea să le spună despre Hristos. Iată textul complet al lui Josephus, cum a ajuns până la noi, Ant., 1, XVIII, c. III, 3: *Și a apărut în vremea aceea Iisus, om înțelept, dacă poate fi numit om, căci făcea fapte neobișnuite, era învățătorul celor care ascultau cu drag adevărul, și a atras în jurul lui mulți iudei și eleni. El era Hristos (Mesia). Și chiar după ce, în urma denunțului făcut de către oamenii noștri de frunte, Pilat l-a pedepsit cu moartea pe cruce, cei care îl iubeau de la început, nu l-au părăsit, căci el li s-a arătat în a treia zi, iarăși viu, după cum, laolaltă cu alte multe minuni, preziseseră proorocii Bibliei. Există și astăzi o comunitate a celor care de la el au primit numele de creștini.* E foarte clar că Josephus nu putea vorbi așa despre Hristos.

⁴⁴ Joseph., *Antiquit.*, 1, XX, c. IX, 1.

⁴⁵ Jüllicher, 20.

⁴⁶ A. Hauck, *Jésus*, 6.

⁴⁷ v. Soden, *Die Entstehung des Christentums*, 53.

⁴⁸ J. Klausner, *Jesus of Nazareth*, 1929, p. 29. – *Babylon. Schabath.*, 104, b. – *Palest. Schabath.* 13, a.

⁴⁹ *Babyl.-Aboda zara*, 27, b.

Cine știe că e nevinovat să vină și să depună mărturie”. Dar nu s-a găsit nici o dovadă în favoarea lui și a fost „spânzurat” (răstignit)» – se spune în partea cea mai veche a Talmudului din Babilon⁵⁰.

Toate acestea înseamnă: martorii iudei știu mai bine decât cei romani că Iisus *a existat*; știu și ceea ce nu știu ceilalți: cum a trăit El și pentru ce a murit.

Ce-i drept, acestea sunt doar puncte izolate; dar unindu-le printr-o linie, obținem figura geometrică, ușor de recunoscut, pe care o vedem în Evanghelie, obținem un corp istoric – al lui Hristos.

XXVII

Și iată ce e, poate, mai teribil pentru „mitologi”: toți acești martori îl urăsc pe Iisus cu toată ura pe care oamenii o pot avea pentru un om; dar niciunui dintre ei nu-i trece prin cap să spună: „Iisus nu a existat” – și, singure, aceste cuvinte ar fi fost suficiente pentru a distruge Dușmanul.

XXVIII

Sf. Iustin Mucenicul, un elin convertit la creștinism în anul 130, s-a născut în Palestina, în străvechiul oraș Sichem, *Flavia Neapolis*, probabil pe la sfârșitul secolului I. Putea el să nu știe ce vorbeau despre Iisus iudeii din Palestina?

„Iisus din Galileea este întemeietorul unei erezii fără Dumnezeu și nelegiuită. Noi l-am răstignit, dar ucenicii lui au furat cadavrul și i-au înșelat pe oameni, spunând că acesta a înviat din morți și s-a ridicat în cer”, spune, la mijlocul veacului al II-lea, Trifon Iudeul, interlocutorul lui Iustin. Nu avem nici un motiv să nu vedem în aceste cuvinte ceea ce, la sfârșitul secolului I sau la începutul secolului al II-lea, iudeii din Palestina considerau a fi un adevăr istoric. Copiii și nepoții celor care cândva strigaseră: „Răstigniți-l!” – strigau și se lăudau cu faptul că părinții și bunicii lor într-adevăr L-au răstignit. Și iarăși, niciunui dintre ei nu-i trece prin cap că Iisus n-ar fi existat⁵¹. Și doar, desigur, ei știu mai bine decât noi dacă Iisus a existat sau nu a existat; și asta, poate, nu doar pentru că sunt mai aproape de El cu două mii de ani, ci și pentru că ochiul lor este altfel alcătuit decât al nostru: vede mai rău lucrurile mici, pe cele mari le vede mai bine, nu are acea „fascinație a fleacurilor”, *fascinatio nugacitatis*, care ne acoperă nouă ochii.⁵² Iată de ce lor, celor mai înrăiți dușmani ai lui Hristos, nu li se putea întâmpla ceea ce ni s-a întâmplat nouă, creștinilor: în casa omenirii, în istoria universală, Hristos a dispărut precum un ac rătăcit.

XXIX

Întâiul martor creștin, anterior evangheliștilor, este Pavel. Autenticitatea mărturiei sale este considerabil amplificată de faptul că el este un fost dușman al lui Iisus, că este Saul – cel care-i prigonea pe creștini.

Forța mărturiei lui Pavel este atât de mare, încât, înainte de a spune: „Iisus nu a existat”, ar trebui să spunem: „Pavel nu a existat”; iar pentru asta ar trebui să considerăm inautentice nu numai toate *Epistolele* sale, ci și întreg *Noul Testament*, toate operele Apostolilor (dintre anii 90-150), care sunt cei mai siguri martori ai lui Pavel și, în sfârșit, ar trebui să-i contestăm pe toți apologeții secolului al II-lea; cu alte cuvinte, ar trebui să distrugem întreaga bibliotecă a istoriei începuturilor

⁵⁰ Babyl. Sanhedrin, 43, a.

⁵¹ A. Hauck, 7.

⁵² Pascal, *Pensées*, 203.

creștinismului⁵³.

XXX

Atunci ce înseamnă cuvintele lui Pavel: „Chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem”? (2 Cor. 5.16). Nu vom putea dezlega de îndată această enigmă; o vom descifra doar pe măsură ce-L vom cunoaște pe Hristos Necunoscutul. Însă de îndată ce ne apropiem de ea, vedem că aceste cuvinte nu pot să însemne, așa cum presupun criticii de stânga, că Pavel îl cunoaște doar pe Hristos cerescul, iar pe Hristos cel pământesc nu-L cunoaște și nici nu vrea să-L cunoască.

„O, galateni fără minte! Cine v-a ademenit pe voi, să nu vă încredeți adevărului, – pe voi, în ochii cărora a fost zugrăvit Iisus Hristos răstignit? (Gal. 3.1) „Zugrăvit”, προεγράφη – înseamnă: „pictat pe pânză cu penelul unui pictor”. Atunci cum putea să-L zugrăvească Pavel dacă nu L-a văzut, dacă nu L-a cunoscut „după trup”?⁵⁴ „N-am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru?” (1 Cor. 9.1) Să se refere oare aceste cuvinte doar la vedenia pe care a avut-o în drum spre Damasc? „Cine ești Doamne?” îl întreabă Pavel pe Hristos în vedenia sa, pentru că încă nu știe că Acesta și Celălalt, după trup, sunt Una și aceeași persoană: și numai după ce Domnul îi răspunde: „Eu sunt Iisus”, îl recunoaște după chipul și glasul Său (Fapte, 9.5). Întreaga credință a lui Pavel se va întemeia pe această identitate între Cel pe care L-a cunoscut mai întâi în realitate și apoi L-a recunoscut în vedenie.

XXXI

Probabil că Pavel s-a convertit la creștinism în toamna anului 31, la un an și jumătate după moartea lui Iisus⁵⁵. „Apoi, după trei ani, m-am mutat la Ierusalim, ca să-l cunosc pe Chefa și am rămas la el cincisprezece zile” (Gal. 1.18). Putea oare Pavel, în aceste zile, să nu-l întrebe pe Petru⁵⁶ despre Iisus și să nu-l cunoască „după trup”?

Cât de bine L-a cunoscut, aflăm din epistole. „După epistole, s-ar putea scrie o mică *Viață a lui Iisus*” – asta a înțeles până și Renan⁵⁷.

Pavel știe că Iisus este „născut din femeie” și „din sămânța lui David”, că a fost „supus legii” (tăierii împrejuri); știe că are un frate, pe Iacov; că Domnul a propovăduit având împrejurul său doisprezece ucenici; că a întemeiat o comunitate separată de cea iudaică; s-a recunoscut drept Mesia, unicul Fiu al lui Dumnezeu, dar că, în viața pământească, „a săracit”, „s-a înjosit pe Sine” luându-și „chip de rob”; a mers de bună voie la moartea pe cruce; în ultima noapte de dinaintea morții, a ținut Cina cea de Taină; a fost vândut de unul dintre ucenicii Săi și, ajungând jertfa a bătrânilor iudei, a fost răstignit pe cruce și a înviat⁵⁸.

Forța acestor mărturii ale lui Pavel este atât de mare, încât, chiar dacă nu am dispune de altele, am ști totuși, cu mai mare precizie decât în cazul altor personalități istorice, nu doar că Hristos a

⁵³ Școala criticilor olandezi (Loman, Pierson, Naber, van Manen) și elvețianul Steck neagă chiar și autenticitatea primelor patru epistole ale apostolului Pavel, care sunt cele mai sigure: Gal. I, II, Cor., Rom. – „În mediile strict științifice trec drept o glumă proastă, așa că, aproape fără obiecții, s-a trecut la ordinea de zi”. – O. Schmiedel, *Die Hauptproblemen der Leb. Jes.-Vorschung*, 10.

⁵⁴ Nu știm dacă Pavel l-a văzut pe Iisus cu ochii lui, însă nu avem motive să credem că, venind în fiecare an la Ierusalim la sărbătorirea Paștelui, după obiceiul tuturor iudeilor evlavioși, Pavel a lipsit tocmai la sărbătorile la care a fost Iisus, chiar la acel ultim Paște, când a murit El; dar dacă a fost, atunci L-a văzut.

⁵⁵ A. Harnack, *Sitzenbericht d. Beri. Acad. philolog.-histor. Klasse*, 1912, S. 673 f.f.

⁵⁶ În Biblia canonică rusă în pasajul citat din Gal. 1.18, în locul numelui de Chefa, apare cel de Petru. (n.t.)

⁵⁷ Renan, *Histoire du peuple d'Israël*, 1893, V. 416, note 1.

⁵⁸ Gal., 4.4; Rom., 1.3. – Gal., 4.4; 1.19. – 1 Cor., 15.5. – II Cor., 8.9. – Filip., 2.6-8. – II Cor., 11.23-26.

existat, dar și cum a trăit, ce a vorbit, ce a făcut și pentru ce a murit.

XXXII

Pliniu, Tacit, Suetoniu, Flavius, Talmudul, Pavel – iată șase martori independenți care, de pe poziții total opuse și cu voci total diferite, spun același lucru. Dar, oricât ni s-ar spune despre un om că a existat, încă mai putem să nu credem; dar cum să nu credem când îl vedem și îl auzim pe el însuși? Or, în Evanghelie chiar îl vedem și îl auzim.

„Ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri... ce mâinile noastre au pipăit... vă vestim și vouă” (1 Ioan, 1, 1-3), spune, dacă nu însuși Ioan, „ucenicul pe care îl iubea Iisus” (Ioan, 19.26), atunci cel care a auzit de la Ioan aceste cuvinte. „Nu luându-ne după basme (mituri) meșteșugite, ci fiindcă am văzut slava Lui cu ochii noștri”, „v-am adus la cunoștință puterea Domnului nostru Iisus Hristos”, spune Petru, parcă presimțind deja „mitologia” noastră (2 Petru 1,16-18). Dacă pentru a cunoaște trebuie să iubești și dacă nimeni nu a fost iubit vreodată așa cum L-au iubit ucenicii Săi pe Iisus, atunci nimeni n-a mai cunoscut vreodată atât de bine cum L-au cunoscut ei pe El și nimeni nu este mai îndreptățit decât ei să spună: am auzit cu urechile noastre, am văzut cu ochii noștri.

XXXIII

„Suntem nevoiți să recunoaștem mărturiilor creștine ale primelor generații de după anii 30, privitoare la evenimentele principale din viața lui Iisus, *cel mai înalt grad de autenticitate care este posibil în istorie*”, spune un critic foarte liberal, care în nici un caz nu poate fi suspectat de apologetică bisericească⁵⁹. Și încă unul: «informațiile noastre despre Socrate sunt mai puțin certe decât cele despre Iisus, pentru că Socrate a fost zugrăvit de scriitori-artiști, iar Iisus de oameni „neiscușiți într-ale scrisului”, aproape „neștiutori de carte”»⁶⁰.

Se poate spune: Evanghelia este cartea cea mai neartistică, mai nepremeditată, mai întâmplătoare, mai involuntară și, de aceea, cea mai adevărată dintre toate cărțile din trecut, din prezent și, poate, din viitor.

XXXIV

Atunci ce înseamnă „contrazicerile” din Evanghelii? Iisus este sau nu Fiul lui Iosif; s-a născut la Betleem sau la Nazaret; a propovăduit doar în Galileea sau și la Ierusalim; a ținut sau nu Cina cea de Taină; a fost răstignit pe 14 sau pe 15 a lui Nizan etc.? Până și un copil inteligent vede aceste „contraziceri” și își dă seama că nu pot fi evitate.

„Armonia secretă e mai presus decât cea evidentă”; „Contrariile sunt concordante”, ne învață Heraclit, ne învață și Evangheliile. Contradicțiile aparente, antinomii reale ce constituie muzica principală a „armoniei secrete” pot fi întâlnite pretutindeni în lume, iar în religie, mai mult decât oriunde. Asta în primul rând; iar în al doilea rând: știm bine, din experiența cotidiană, că dacă doi sau mai mulți martori de bună credință relatează același eveniment, ei sunt de acord doar în privința

⁵⁹ Jülicher, *Hat Jesus gelebt?*, 21. – „Das höchste Mass von Sicherheit, das die Geschichte erreicht”. În 1864 Strauss spunea: „există puține personalități istorice despre care informațiile noastre sunt atât de puține ca despre Iisus” (*Das Leb. Jes. für das deutsche Volk*, II, 373), iar după o jumătate de secol de cercetări (în anul 1920) critica a ajuns la concluzia diametral opusă: „mărturii istorice atât de sigure, cum sunt cele despre Iisus, avem doar despre puține personalități istorice”, – Alb. Schweitzer, 6.

⁶⁰ M. Debelius, *Geschichte der urchristlichen Litteratur*, I, 37.

esențialului, iar în rest se contrazic unii pe alții, și tocmai aceste „contraziceri” sunt cel mai cert semn al buneii lor credințe: martorii mincinoși s-ar fi pus de acord, ca să nu se contrazică.

Cei trei martori – Marcu, Matei, Luca – sunt diferiți, „se contrazic” și, prin urmare, sunt independenți unii de alții, fiind, totuși, de acord în ce privește esențialul; și, în sfârșit, cel de-al patrulea, Ioan, care îi contrazice pe toți ceilalți trei, este și el de acord cu ei în esență. Astfel, cu fiecare nouă Evanghelie, autenticitatea mărturiei comune sporește în progresie geometrică.

Dacă în biserică ar fi dominat logica lui Marcion (un gnostic din secolul al II-lea), am fi avut o singură Evanghelie. Dar autenticitatea tradiției se demonstrează cel mai bine tocmai prin faptul că „nevoile apologeticii nu au netezit contradicțiile, nu au redus cele patru Evanghelii la una singură”⁶¹.

„Mulțimea deosebiriilor în redarea cuvintelor lui Iisus și în relatările despre viața lui demonstrează că mărturiile evanghelice sunt extrase din surse independente unele de altele.” Dacă întâia comunitate creștină ar fi scornit „mitul zeului Iisus”, atunci cu siguranță, s-ar fi îngrijit de unitatea invenției și ar fi netezit contradicțiile⁶². Tocmai acolo, unde imaginea lui Iisus contrazice, realmente sau în aparență, credința comunității religioase, descoperim, dincolo de aceasta, granitul istoric de neclintit al tradiției⁶³. Și tot acolo se dezvăluie cel mai bine întreaga imposibilitate istorică a „mitologiei”.

Dacă pentru primii creștini ar fi fost esențială coincidența dintre Omul Iisus și Mesia-Hristosul din Vechiul Testament, atunci cu ce scop ar fi introdus ei în „Mitul” lui Iisus o mulțime de trăsături istorice care n-au fost câtuși de puțin prezise de Vechiul Testament, trăsături care se contrazic flagrant, de parcă „mitul” s-ar clădi cu o mână iar cu cealaltă s-ar distruge?⁶⁴

XXXV

E de ajuns să deschidem Evanghelia pentru a simți chiar mireasma pământului unde a trăit Iisus, mireasma zilelor când a trăit El. „Aici, în Palestina, totul este istorie” – iată la ce concluzie a ajuns unul dintre cei mai buni cunoscători ai Palestinei, după treisprezece ani de peregrinări pe urmele Domnului. De faptul că El *a existat* nu se va îndoi cel care, pe Pământul Sfânt, aproape la fiecare pas, calcă pe urmele lăsate de tălpile lui Iisus.

Sunt prea semnificative insistentele și amănunțitele informații din toate cele patru Evanghelii privitoare la anumite puncte în spațiu și timp, adică la realitatea istorică, sau, cu alte cuvinte, indiciile că evenimentele evanghelice nu sunt mit, ci istorie. Nu, vechea biserică nu căuta deloc, aici, în Palestina, un fantomatic „zeu Iisus”, ci, dimpotrivă, apăsarea în fața întregii lumi cu mărturia clară și incontestabilă că Iisus, Omul, a fost o personalitate istorică⁶⁵.

⁶¹ Renan, *Evangiles*, 1923, p. VII.

⁶² Jülicher, 28.

⁶³ Bousset, *Was Wissen wir von Jesus?*, 44, 57.

⁶⁴ v. Soden, *Hat Jesus gelebt?*, 26.

⁶⁵ G. Dalman, *Orte und Wege Jesu*, 1924, S. 16: „Hier ist alles historisch.” – Furrer, *Leben Jesu*, 1905, S. 7: „când am mers pe jos pe pământul lui Iisus... am văzut imagini evanghelice cu mare claritate și mă miram adesea cât de subtil sunt introduse ele în împrejurarea naturii de aici. Am înțeles definitiv atunci că tradiția evanghelică nu a putut lua naștere la Roma și Alexandria, cum cred unii, ci numai aici, în patria lui Iisus”. – Și Renan numește Sfântul Pământ „cea de-a cincea Evanghelie”. – Renan, *Vie de Jésus*, XCIX. În Evanghelie, punctele cronologice în timp sunt la fel de istorice precum cele geografice în spațiu. După Josephus Flavius, domnia lui Tiberiu a început în al 764-lea an al calendarului roman (*ab urbe condita*), în anul 14 d.H. Ioan Botezătorul s-a manifestat „în cel de-al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberius” (*Luca*, 3.1): 14+15 = 29. Cel de-al doilea templu al Ierusalimului s-a construit timp de 46 de ani (*Ioan*, 2.20); Irod a început construcția lui, conform aceluiași Flavius (*Ant. XV*, 11, 1) în cel de-al optsprezecelea an de domnie, în anul 735 a.u.c.: 735 + 45 = 781 = anul 15 al lui Tiberius, anul 29 d.H. întrucât, probabil, Iisus s-a născut cu vreo patru ani înainte de era noastră, „în zilele lui Irod regele” (*Matei*, 2.1), în ultimul an de viață al lui Irod, 754 a.u.c., atunci în anul 29 d.H. (781 a.u.c.) Iisus avea 33 de ani: „Și Iisus însuși era ca de treizeci de ani când a început (să propovăduiască)”

XXXVI

Și atunci cum se face că, după toate acestea, oamenii au putut să se îndoiască de existența lui Hristos? Oare numai rea-voința, alături de prostie și ignoranță, să fi fost cauza „mitologiei”? Nu, din păcate, nu doar ea. Există o cauză mult mai profundă și mai teribilă, conținută în creștinismul însuși – acea veșnică boală a minții și voinței omenești, pe care vechea biserică o numește „docetism”, *părelnicie*, de la cuvântul „a părea”, δοκεῖν: „doceții” sunt cei care nu vor să-l cunoască pe Hristos „după trup”; pentru aceștia El are un trup „părelnic”, imaginar.

„Trupul vizibil al lui Iisus este doar o umbră, o fantasmă, *umbra, phantasma, corpulentia putativa*”, ne învață Marcion, primul dintre doceți, la sfârșitul veacului al II-lea⁶⁶; „Iisus nu s-a născut, ci a coborât de-a dreptul din cer în Capernaum, oraș din Galileea, în al cincisprezecelea an de domnie a cezarului Tiberiu” – cu aceste cuvinte începe Evanghelia după Luca, „corectată” de Marcion⁶⁷. Iisus nu a murit: „Simon din Cirene a fost răstignit în locul lui”. „A suferit oarecum numai ca umbră, *passum fuisse quasi per umbram*”, ne învață gnosticul Marcus.

„*Lama sabahtani!* a strigat Domnul pe cruce numai ca să-l înșele și să-l învingă pe satana”, va spune și Athanasie cel Mare, unul din stâlpii ortodoxiei⁶⁸. Domnul, căutând fructe în smochinul sterp, numai „s-a prefăcut înfometat” va spune un stâlp al Bisericii la fel de mare, Ioan Gură de Aur⁶⁹. „Iisus nu avea nevoie de hrană”, după părerea lui Clement din Alexandria: fantomele nu mănâncă și nu beau⁷⁰. „Setea”, pe cruce, înseamnă: „setea de a mântui seminția omenească” va spune Ludolf de Saxa, care, în secolul al XIV-lea, a scris una dintre primele „Vieți ale lui Iisus”. „Iisus nu este decât o fantasmă răstignită” vor spune și „doceții” de astăzi, „mitologii”⁷¹. În acest fel, de la Marcion prin Ioan Gură de Aur și Athanasie cel Mare și până în zilele noastre, întregul creștinism este pătruns de „docetism”, de „părelnicie”.

XXXVII

Iată de ce oamenii cei mai suspicioși din zilele noastre au dat crezare cu atâta ușurință celei mai absurde dintre toate mitologiile, mitului lui Hristos.

În ultimă instanță, ce este docetismul? Este încercarea cuiva de a-i fura Mântuitorului lumea mântuită de El, de a săvârși o a doua ucidere a lui Hristos, și mai crudă: la prima ucidere, pe Golgota, numai trupul i-a fost omorât, dar la cea de-a doua, i se omoară și sufletul și trupul; în primul caz, numai Iisus a fost ucis, iar în al doilea – și Iisus și Hristos: „La sfârșit (pe cruce) Hristos a ieșit din Iisus”, ne învață doceții⁷², și n-a rămas decât o „asemănare”, un „chip”, o „înfățișare” (*homoiôma, schêma* – cumpletele cuvinte ale lui Pavel, *Rom. 8.3, Filip. 2.7*), figura geometrică a unui om, coconul transparent și gol din care fluturele și-a luat zborul.

Dacă această tentativă ar reuși, atunci întregul creștinism – însăși Biserica, Trupul lui Hristos

---

(Luca, 3.23).Astfel, toate cele patru mărturii, una a lui Josephus Flavius, una a lui Ioan și două ale lui Luca, coincid într-un punct cronologic; or, cei trei martori nu știu nimic unul de altul (dacă Luca știe de Josephus, nu se folosește de el în sistemul său cronologic). Oare există cea mai mică probabilitate ca aceste coincidențe de o precizie matematică să fie întâmplătoare într-un mit despre o personalitate istorică inexistentă? – G. Volkmar, *Jesus Nazarenus und die erste christliche Zeit*, 1882, S.S. 385-386.

⁶⁶ W. Bauer, *Das Leben Jesu im Zeitalter der neutestamentlichen Apokryphen*, 35.

⁶⁷ Tertull., *Contr. Marcion.*, IV, 7.

⁶⁸ Hase, *Geschichte Jesu*, 580.

⁶⁹ Marcu, 11.12. – Lagrange, *Luc.*, 293.

⁷⁰ Henneke, *Handbuch der neutest. Apokryphen*, 1, 76.

⁷¹ „Only a crucified phantom”, Robertson, *ap. Guignebert, Le probleme de Jesus*, 59.

⁷² „Revolans in fine Christus de Jesu”, *Iren., haeres.*, 1, 26. – Hippol., *Philos.*, VII, 7, 33; 10, 21.

– s-ar spulbera ca o haină roasă de molii. Iată de ce ultimul și cel mai mare Docet, Părelnic, va fi „cel ce pare Hristos” – Antihristul. „Docetismul” din zilele noastre este calea dreaptă și netedă către acela.

XXXVIII

Desigur, totul este un adevărat atentat, căci docetismul – o substituire a realității cu aparența, adică o înșelăciune, o ceață, un truc, este de fapt, o încercare zadarnică de a face să nu fie ceea ce *a fost*. Oamenii știu totuși, și mai bine decât oamenii o știe veșnicul Scamator, Părelnic, Docet – că Hristos a existat.

„Cu duhul gurii Sale va ucide Domnul pe Dușman” – numai prin aceste cuvinte: *Am existat*.

XXXIX

„A existat Hristos?” înseamnă acum: „va exista creștinismul?” Iată de ce a citi Evanghelia cum se cuvine, astfel încât să-L vezi în ea nu numai pe Hristos Cel din ceruri, dar și pe Hristos Pământeanul, să-L cunoști, în sfârșit, „după trup” – înseamnă acum a salva creștinismul și, deci, lumea întreagă.

XL

El umblă prin lume ca o umbră, iar trupul Lui, în Biserică, e încătușat de ferecătura icoanelor. Trupul Lui trebuie să-L găsim în lume, iar pe Cel încătușat în Biserică trebuie să-L descătușăm.

XLI

Biserica – porțile iadului nu o vor birui – se va salva ea însăși, poate, de groaznica boală a „părelniciei”; dar asta nu-i de ajuns: ea trebuie să mântuie lumea. Biserica îl cunoaște pe Hristos după trup; dar pe El nu-L mai cunoaște sau nu vrea să-L mai cunoască lumea. Calea veșnică a Bisericii este de la Iisus pământeanul la Hristosul Ceresc; lumea, ca să se mântuiască, trebuie să parcurgă calea inversă, nu împotriva Bisericii, ci tot spre ea, dar de la Hristos la Iisus.

Calea Bisericii duce către Iisus Cunoscutul; calea lumii – către Iisus Necunoscutul.